

Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi, MEUDED, 2020; 17 (2), 47-72.

FİZİKSEL NEDENSELLİĞİN OLUMSUZ HAVA DURUMU HABERLERİNDE İFADESİ ÜZERİNE

On the Expression of Physical Causality in Adverse Weather News

Mine GÜVEN¹

Doğuş Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0002-1675-4478

Öz: Bu çalışmada 10 Ocak-16 Mart 1929 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanmış olumsuz hava durumu haber kesitlerinden oluşturulmuş bir veri tabanı nitel yöntemle incelenmiştir. Veri tabanındaki metinlerde nedenselliğin çeşitli dilbilgisel ve/veya sözcüksel yollarla açık olarak anlatılabildiği, sezdirilebildiği veya örtük bırakılabildiğini gözlemlenmiştir. Bağımlı biçimbirimler arasında *-DAn* durum eki ve *-Dir* oldurgan/ettirgen eki öne çıkmaktadır. Anlamsal/yapısal koşullar sağlandığında *-(y)ArAk* ulacıyla *-(y)An* ortacı nedensellik sezdirebilmektedir. Zamanda öncelik koşulu sağlandığıdaysa nedensellik, tümceciklerin sıralanması yoluyla, örtük olarak da anlatılabilmektedir. Bağımsız

¹Doğuş Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, guvenmine@outlook.com.tr

Makale gönderim tarihi: 2 Nisan 2021; Makale kabul tarihi: 5 Ocak 2022.
Makale künye bilgisi: Güven, M. (2020). Fiziksel nedenselliğin olumsuz hava durumu haberlerinde ifadesi üzerine. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi* 17(2), 47-72.

biçimbirimlerden ilgeç (örn. *-DAn dolayı*) ve bağlaçlarsa (örn. *bu yüzden*) çeşitli ulamlara ait sözcüksel yapılara (örn. *sebebiyet ver-*, *mütevellit*) göre daha sık kullanılmaktadır. Bilgisellik anlam alanında, öznel nedensellik gösterenler bulunmakla beraber, örneklerin çoğunda, içerik anlam alanında, dış dünyadan kaynaklanan fiziksel nedensellik ifade edilmiştir. Bu bulgulara dayanılarak, olumsuz hava haberlerinin odaklandığı anlamsal kavramın fiziksel nedensellik olduğu ve bu kavramın gerek açık gerekse örtük olarak anlatılabildiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Fiziksel nedensellik, Örtük anlatım, Ettirgenlik.*

Abstract: This paper presents a qualitative analysis of a database comprising excerpts from news items on adverse weather conditions published in the daily *Cumhuriyet* between January 10 and March 16, 1929. Based on the texts in the database, it has been observed that causality can be expressed explicitly, through various grammatical and/or lexical means, suggested or left implicit. The ablative case marker *-DAn* and the causative *-DIr* seem to be prominent among bound morphemes. Given appropriate semantic/structural conditions, the converb *-(y)ArAk* and the participle *-(y)An* may be used to suggest causality. Causality can also be expressed implicitly through juxtaposed clauses provided that the temporal anteriority condition is met. Among free morphemes, postpositions (e.g. *-DAn dolayı*) and conjunctions (e.g. *bu yüzden*) seem to be more frequent than lexical constructions belonging to various categories (e.g. *sebebiyet ver-*, *mütevellit*). Although there are a number of examples of subjective causality in the epistemic domain, most of the examples are in the content domain, expressing physical causality originating from the external world. Based on these findings, it has been concluded that adverse weather news focus on the semantic concept of physical causality, which can be expressed both explicitly and implicitly.

Keywords: *Physical causality, Implicit expression, Causativity.*

1. GİRİŞ

İstanbul'da 1929 kışı, Cumhuriyet döneminin ilk şiddetli kışı olarak tarihe geçmiştir. Kent günlerce kar altında kalmış; yaşam olumsuz biçimde etkilenmiş; hatta İstanbul Boğazı'ndaki buz kütleleri nedeniyle deniz ulaşımı tamamen durmuştur. Meteoroloji Enstitüsü tarafından İstanbul Göztepe'de yapılan ölçümlere göre, 1929'da toplam 28 gün kar yağışlı, 52 günse donlu geçmiş olup en düşük sıcaklık 9 Şubat'ta -16,1°C olarak kaydedilmiştir (Meteoroloji

Enstitüsü, 1936, s. 50-51). Ocak, Şubat ve Mart aylarında ölçülen bazı değerler Tablo 1’de derlenmiştir (Meteoroloji Enstitüsü, 1936, s. 26-27).

Tablo 1: Ocak-Şubat-Mart 1929’da İstanbul Göztepe’de ölçülen bazı değerler

Ay	En düşük sıcaklık (°C)/tarih	Hakim rüzgar	Bulutluluk (0-10)	En yüksek yağış (mm)/tarih	Karlı gün sayısı	Donlu gün sayısı
Ocak	-6,5/ 24.	SW (lodos)	7,2	21,2/ 16.	10	15
Şubat	-16,1/ 9.	N (yıldız)	8,1	27,0/ 5.	12	19
Mart	-11,1/ 4.	NE (poyraz)	7,1	31,0/ 6.	5	16

Hava olaylarının gündelik yaşam ve fiziksel çevre üzerindeki etkilerinin Türkçede nasıl ifade edildiği genel sorusundan yola çıkan bu çalışmada, *Cumhuriyet* gazetesinin 10 Ocak-16 Mart tarihli sayılarındaki olumsuz hava durumu haberlerinden bir veri tabanı oluşturulmuş olup 1929 kışı boyunca tek bir gazetenin tek bir konuda yayımladığı haberlerin izlenmesi amaçlanmıştır. Böylece, kış koşullarının olumsuz etkilerini ve bunlara karşı başvurulacak çare ve önlemleri anlatmakta kullanılan dilsel yapıların ve (varsa) anlamsal ve/veya biçimsel/yapısal kısıtların saptanabileceği düşünülmüştür. İleri sürülecek görüşse söz konusu haber metinlerinin odaklandığı anlamsal kavramın fiziksel nedensellik olduğu ve bu kavramın gerek açık (bağımsız ve/veya bağımlı biçimbirimlerle) gerekse örtük olarak ifade edilebileceğidir.

Çalışma şu biçimde düzenlenmiştir. İkinci bölümde, neden-sonuç ilişkileri bağlamında fiziksel nedensellik kavramı tanıtılacaktır. Üçüncü bölümde, bu çalışma için oluşturulan veri tabanı, bağımsız biçimbirim, bağımlı biçimbirim, söylem ve dil kullanımı düzeylerinde ayrıntılı olarak çözümlenecektir. Son bölümdeyse bulgular özetlenerek ilerideki araştırmalarda ele alınabilecek konulara değinilecektir.

2. ÖZNEL VE NESNEL NEDENSELLİK

İnsanın dış dünyayı nasıl algılayıp yorumladığı ve bunu dil aracılığıyla nasıl sunduğu özellikle bilişsel dilbilim bağlamında ilgi çekmiştir. Bu bağlamda, nedenselliğin temel bir bilişsel kavram olduğu (Sanders & Stukker, 2012, s. 131); söylem koşulları uygun olduğunda (örn. devamlılık (Murray, 1997)) ardışık tümceler arasında

bir nedensellik ilişkisi varsayılacağı (Sanders, 2005); hatta, böyle beklenti dahilindeki söylem ilişkilerinin, açık metinsel ögelere (örn. söylem belirleyicileri) gerek duyulmayarak örtük bırakılacağı ileri sürülmüştür (Asr & Demberg, 2012, s. 2671, 2679). Nedensellik, Türkçede bağımlı biçimbirimlerden (örn. ettirgenlik eki *-Dir*) ilgeçlere (örn. *-DAn dolayı*), bağlaçlardan (örn. *çünkü*) eylemlere/çevrik yapılarla (örn. *-mAsInI sağla-*, *-mAsInA yardımcı ol-*) varana kadar çeşitli dilbilgisel ve/veya sözcüksel yollarla anlatılabilmektedir. Geleneksel olarak, öznel ve nesnel olmak üzere iki ana nedensellik ilişkisi ayrıştırılmıştır. Öznel nedensellikte konuşucu/yazar, söylem içeriğini kendi açısından yorumlayarak bir nedensellik ilişkisi ortaya koyar. Nesnel nedensellikte ise ilişkinin bir başka kaynağı olup konuşucunun/yazarın katkısı, bu ilişkiyi aktarmakla sınırlıdır (Sanders & Stukker, 2012, s. 132).

Nedensellik ile ilgili üç anlam alanı önerilmiştir (Sweetser, 1990, s. 77): içerik, bilgisellik ve sözeylem.² (1)'de konuşucu, dış dünyada gerçekleşen olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisini nesnel bir biçimde aktarmaktadır; John'un geri dönme nedeni, söz konusu kişiyi sevmesidir. (2)'deyse konuşucu, geri döndüğü gerçeğine dayanarak John'un ilgili kişiyi sevdiği sonucuna varmıştır. Ancak, bu yargının kaynağı, dünya gerçekliği değil, konuşucunun gözlemlediği olaylar arasında kendi zihninde kurduğu nedensellik bağıdır; gerçekte John başka bir nedenle dönmüş olabilir. (3)'teki öneri sözeyleminden sonraki tümcecikse konuşucunun neden öyle bir öneri getirdiğini açıklar niteliktedir.³

- (1) John came back because he loved her.
'John onu sevdiği için geri döndü.'

²Bu yazıda geçen bazı terimlerin İngilizce karşılıkları şöyledir: anlam alanı (domain), anlatımsal (expressive), bağdaşıklık (coherence), bağlaşıklık (cohesion), bilgi yapısı (information structure), bilgisellik (epistemic), çevrik (periphrastic), devamlılık (continuity), eşdizimli yapı (collocation), geriye dönük/ileriye dönük nedensellik (backward/forward causality), gözlenen sıklık (observed frequency), içerik (content), irade (will), istem-dışı (non-volitional), istemli (volitional), işbirliği ilkesi (cooperative principle), kılıcılık (agency), kiplik (modality), niyet (intention), öznellik (subjectivity), soldan dallanan (left-branching), sonuçlu tamamlık (perfect of result), sözeylem (speech act), yönlendirme (directive), zamanda öncelik (temporal anteriority).

³ Her üç örnekte de *because* geçse de *because* ile *çünkü*'nün anlamları örtüşmediğinden Türkçeye çeviri, sözcüğü sözcüğüne değil, İngilizcedeki anlamı karşılayabilecek biçimde yapılmıştır.

- (2) John loved her, because he came back.
'John onu seviyordu ki geri döndü.'
- (3) What are you doing tonight, because there is a good movie on.
'Bu akşam ne yapıyorsun? İyi bir film var da.'

Geleneksel sınıflandırmaya göre, (1)'de nesnel, (2-3)'teyse öznel nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Nesnel nedensellik bağlamında, istemli ve istem-dışı olmak üzere bir ayırım daha önerilmiştir (Pander Maat & Sanders, 2001). İstemli nedensellikte (canlı) öznelerin niyetine bağlı olarak, bir olay, bir başka olayın nedeni olmaktadır: (1)'de John o kişiyi sevmeseydi geri dönmezdi. Fiziksel nedensellik olarak da anılan ve dış dünyadan doğan istem-dışı nedensellikteyse öznellik, niyet, irade veya istemin yeri yoktur (Pander Maat & Sanders, 2001, s. 251). Örneğin, (4)'teki neden-sonuç ilişkisinin kaynağı, fiziksel dünya gerçekliğidir.

- (4) Er was een lawine geweest op Roger's pass. Daardoor wasde weg geblokkeerd.
'There had been an avalanche at Roger's pass. As a result, the road was blocked.' (Pander Maat & Sanders, 2001, s. 252, örn. 9)
'Roger Geçidi'nde çığ düşmüştü. Bunun sonucu olarak, yol kapanmıştı.'

Çeşitli Avrupa dillerindeki nedensellik gösteren bazı bağımsız biçimbirimlerin (hepsinin sözlükteki karşılığı 'çünkü' olsa da) söylem içinde birbirlerinin yerine kullanılmadıkları bulunmuştur: Fransızca *parce que*, Almanca *weil* ve Hollanda dilindeki *omdat* nesnel nedensellik gösterirken, aynı dillerdeki *car*, *denn* ve *want* öznel nedensellik anlatılan bağlamlarda yeğlenmektedir (Stukker & Sanders, 2012, s. 132, 171). Bu bulgu Türkçe açısından değerlendirildiğinde, *çünkü* bağlacının öznel, *için* ilgecininse nesnel nedensellik anlatımında yeğlendiği gözlemlenmiştir (Çokal, Zeyrek & Sanders, 2020). Bir başka çalışmada, *için*'in nesnel, *diye*'ninse öznel nedensellik gösterdiği saptanmıştır (Özsoy & Erguvanlı-Taylan, 1998). *-Dan* eki, *için*'le karşılaştırıldığında *-Dan*'ın bir nedensellik süreminde görece olarak nesnel nedenselliğe daha yakın olduğunu ileri sürülmüştür (Uslu, 2001).

3. VERİ TABANI, YÖNTEM VE VERİ ÇÖZÜMLEMESİ

Bu çalışmanın veri tabanı, *Cumhuriyet* gazetesinin 10 Ocak-16 Mart 1929 tarihli sayılarındaki olumsuz kış koşullarını konu alan haberlerinden oluşmaktadır. Bu seçimin nedeni, bu metinlerde fiziksel

nedenselliğe yönelik ifadelere sıklıkla başvurulmuş olacağının düşünülmesidir. Özgül bir konuda üretilmiş metinlerin dilinin ayrıntılarıyla çözümlenmesi, söz konusu bağlamda anlam-biçim ilişkisinin irdelenmesine olanak tanıyabilmektedir. Ayrıca, 90 yıldan fazla bir süre öncesine ait bu yazılı metinlerin incelenmesi, Türkçedeki nedensellik ifadelerinin Cumhuriyet dönemini kapsayan zaman dilimi içinde değişim gösterip göstermediğiyle ilgili birtakım ipuçları sunabilir.

Öncelikle, veri tabanındaki gazeteler, “soğuk”, “kar”, “fırtına”, “tipi” ve “don” anahtar sözcükleri kullanılarak taranmış ve kış koşullarına odaklanan bütün haber metinleri saptanmıştır. Bu metinlerdeki neden-sonuç anlatan tümceler, (konu ve bağlamı izlemeyi sağlayan) (alt)başlıklarıyla beraber bir *Excel* çalışma sayfasına aktarılmış; bu aşamada nedensellik anlatımına katkısı bulunmayan ayrıntılar (örn. kişi ve yer adları) çıkarılmıştır. Toplam yaklaşık 7000 sözcüğe ulaşan, tarihe göre sıralanmış bu haber kesitleri, bağımsız biçimbirim, bağımlı biçimbirim, söylem ve dil kullanımı düzeylerinde nitel çözümleme yöntemiyle ayrıntılı olarak incelenmiştir. Konunun 1. sayfadan verildiği tarihlerdeki manşetler Tablo 2’de sunulmuştur.⁴

Kandilli Rasathanesi’nden alınan bilgiler, bazen haber metni içine eklenmiş birkaç tümce olarak bazense kutu içine alınmış bağımsız bir haber olarak sunulmuştur (4 Şubat-13 Mart arasında toplam 24 gün).⁵

⁴Haberlerin yayımlandığı gazeteler, İstanbul Üniversitesi *Gazeteden Tarihe Bakış Projesi* kapsamında elektronik ortama aktarılmış olup (<http://nek.istanbul.edu.tr>) adresinden indirilebilmektedir. İlk kar 10 Ocak 1929’da yağmıştır. 14 Şubat ve 14-15 Mart tarihli sayılar, söz konusu arşivde yer almadığından toplam 63 günde çıkan haberler izlenmiştir. Olumsuz hava haberleri bu tarihler arasında 12 kez 6 sütuna manşet olmuştur. 24 Şubat’ta 6 sütuna iki manşet birden verilmiş; 8 Mart’ta ise yine havanın olumsuz etkileriyle ilgili bir haber 2 sütuna manşet olmuştur. Kış koşulları ve etkilerini ele alan başyazı (2/8 *Fırtınanın faydası!*), köşe yazıları (1/10 İlmî Musahabeler/*Kış geldi*; 1/15 *Akisler/Lodos*), yorumlar (2/15 *Meçhul kahramanlar!*), kurmaca metinler (1/22 *Hikâyeler/Hâkimler bilseler!*), karikatürler (2/6; 2/15) ve çizimle desteklenmiş mizahi haberler (2/26 *Yaramaz bir iskele*) inceleme dışında bırakılmıştır.

⁵İklim rasatları yerel saate göre 07:00, 14:00 ve 21:00’de yapılmaktadır. Hazırlanan içeriğin matbaaya gönderilme saatine bağlı olarak, 14:00 ve 21:00 ölçümleri ertesi günkü sayıda çıktığından hava raporunda “Bugün ...dir.” ve “Yarın... olacak.” deniliyorsa bu ifadelerin “Dün ... idi.” ve “Bugün...olacak.” biçiminde değiştirilmesi gerekmektedir. Bu ayrıntının gözden kaçtığı 3 gün saptanmıştır: 1, 4 ve 12 Mart. “Ahvali havaiye” başlıklı (i)’de doğru biçimde “dün” denilmişse de (ii)’de basınç değerleri (-*DİR* ile) şimdiki zamanda verilmiş; (iii)’deyse özgün rapordaki “yarın” değiştirilmeden kalmıştır.

(i) Rasatanenin verdiği malûmata göre dün rüzgâr azamî 5 metre sür’atle mütehavvil

Ancak her haberde tutarlı olarak basınç, sıcaklık, rüzgarın yönü ve hızı vb. verilmemiştir. Tablo 3'teki değerlerden anlaşılacağı üzere, 4 Şubat'ta alçak basınç ve tam fırtına görülmüştür.⁶ 9 Şubat'taysa Göztepe'de ölçülen en düşük sıcaklık değerine (Bkz. Tablo 1) yakın bir değer saptanmıştır.

Tablo 2: 10 Ocak-16 Mart 1929 arasında hava koşullarıyla ilgili manşetler

Tarih (Ay/Gün)	Manşet metni
2/3	Dünkü kar tipisi şehrin umumî hayatını durdurdu
2/4	Fırtına İstanbulu kasti kavurdu
2/5	kar afeti bugün de devam edecek ⁷
2/6	Dün fırtına dindi ve güneş görüldü
2/7	Şehirde tabii hayat avdet ediyor
2/9	Rasataneye göre Haliç donacak!
2/20	Bugün kar yağması muhtemeldir
2/22	Dün başlayan kar bugün de devam edecek
2/23	Fena Haber: Kar Bugün De Devam Edecek!
2/24	1-Midye Sahili Ufka Kadar İncimat Etti 2-Casusluk Eden Bir Hain Evelki Gün Yakalandı
3/2	İstanbul dün buzların hücumuna uğradı!
3/3	Boğazda Yeniden Buzlar Görüldü
3/4	Rasataneye Göre Tipi Bugün de Devam Edecek
3/8	Kar ve yağmurun feci neticeleri Biri Fenerde diğeri Yeşilköyde iki ev yıkıldı

esmiştir.

(ii) Tazyiki nesimî 766 ve derecei hararet azamî zait 7, asgarî nakıs 2 dir.

(iii) Yarın havanın evvelâ açık, bilâhara bulutlu olması, rüzgârın hafif ve mütehavvil esmesi muhtemeldir. (3/12).

⁶ Normal basınç, (45° enlemde, deniz seviyesinde ve 15°C sıcaklıkta) 760.0mm/1013.25mb olarak kabul edilmektedir. Beaufort ölçeğine göre 24,5-28,4 m/sn hızında esen rüzgar, “tam fırtına” olarak adlandırılmakta olup bu koşulda ağaçlar kökünden sökülebilir; binalar zarar görebilir; tamamen köpüklenen denizde çok yüksek dalgalar görülebilir (Yalçın, Demircan, Ulupınar & Bulut, 2005, s. 36, 177).

⁷ Örneklerde özgün yazım ve noktalama korunmuştur. O yıllarda hurufat elle dizildiğinden dikkatsizlikten kaynaklanan yanlışların bulunması doğaldır: eksik harf (34 *Adanda*); bitişik yazım (60 *Cenabıhak*); düzeltme işareti (9a *sukut*); küçük/büyük harf (45a *tunca*); özel adlarda kesme işareti (66 *Kürise*) vb. Abeceler arası geçişten veya ses olaylarından kaynaklanan yanlışların incelenmesiye hem Türkçenin o yıllardaki söyleyiş özellikleriyle hem de seslerin yazıya nasıl aktarıldığıyla ilgili ipuçları sunabilir: ünlüler (30b *iğrilerek*; 6 *oynıyan*; 46a *Tünca*; 47c *mühtemel*; 46b *arazıyı*; 13b *teahhurle*; 13b *muvasalet et- vb.*); ünsüzler (18b *dalğa*; 18d *ayagi*; 12c *barça*; 47b *taşdığundan*; 35 *evelki*; 70a *canbaz*; 25 *fiat*) vb. Bu konu, sesbilim bağlamında yapılacak bir çalışmada irdelenmeye değer görünmektedir.

Tablo 3: 5 ve 10 Şubat tarihlerinde haber metni içinde sunulan meteorolojik değerler

Tarih (Ay/ Gün)	Başlık	Basınç (mm) (7:00)	En düşük sıcaklık (°C)	En yüksek sıcaklık (°C)	En yüksek rüzgar hızı (m/sn)	Rüzgarın yönü
2/5	Rasathanenin raporu	750	-6	-2	25	şimal
2/10	Rasatanenin verdiği malûmat	764	-13	-4,5	9	lodos

3.1. BAĞIMSIZ BİÇİMBİRİMLERLE ANLATIM

Veri tabanındaki metinlerde, nedensellik ifade etmek için çeşitli ulamlara ait bağımsız biçimbirimler kullanılmıştır. (5)'te *-DAn mütevellit* sıfatı, (6)'daysa *tesir* kökünden türemiş *-DAn müteessiren* belirteci bulunmaktadır. Neden gösteren *sebepe* adının (5; 7; 53b) yanısıra sonuç anlatan *tesir* ve *netice* adları da veri tabanında görülmektedir. *Tesir*, *-In üzerinde tesirini göster-* (8) ve *-In üzerinde tesiri görül-* (3/6) eşdizimli yapılarında kullanılmıştır. *Netice* de (*kar ve yağmurun feci neticeleri* (3/8), (9a), (9c) ve (10)'da geçmektedir. Eylem ulamına ait biçimbirimler arasındaysa *-(y)I mucip ol-* (11), *-(y)A sebepe ol-* (12b), *-DAn ileri gel-* (13a), *-(y)A sebebiyet ver-* (14), *-(y)A bais ol-* (15) ve *-(y)IA neticelen-* (21a) sayılabilir. Ayrıca içinde verilmiş haber başlığında geçen *yap-* da 'neden ol-' anlamında kullanılmıştır (12a). *Servisi temine muvaffak ol-* ise nedenselliği dolaylı yoldan anlatan çevrik bir yapıdır (35).

- (5) [Fen işleri müdürü] “ ... inhidamların sebebi çok kar yağmasından mütevellit olduğu gibi inşaatın da hesapsız yapılmış olmasıdır.” (2/20)
- (6) ... soğuktan müteessiren bayılanlar olmuştur. (2/4)
- (7) ... ekspresin teahhuruna sebepe ... kardan gecikmiş olmasıdır. ... (2/20)
- (8) Şiddetli kış en ziyade ekmek ve kömür üzerinde tesirini göstermiştir. ... (2/6)
- (9) a. (Bir amele sukut neticesinde hurdehaş oldu)
b. ...kar münasebetiyle ... iskeleler buz tutmuş olduğundan iskeleler üzerinde çalışmak müşkülât kespmiştir...

- c. Bu soku çok feci bir netice ile hitam bulmuş ... (1/24)
- (10) Atina 16 (AA) Şiddetli yağmurlar neticesi olarak Struma ve Meriç nehirleri taşmış, Ø bazı ova ve köyleri su basmıştır. (2/17)
- (11) Fırtına karada da bazı tahribatı mucip olmuştur. (2/5)
- (12) a. (Buzların yaptığı kazalar)
b. Buz hücumu bazı kazalara da sebep olmuştur.
c. ... vapuru ... iki büyük buz barçasının arasında sıkışıp kalmıştır. (3/2)
- (13) a. Bu teahhur şiddetli kar fırtınasından ileri gelmiştir.
b. Aynı sebepten ... ekspres postası da ... teahhurle muvazalet etmiştir. (1/21)
- (14) Fırtınanın ... bazı kazalara sebebiyet verdiği ... (1/11)
- (15) ...hararetin yükselmesi karların erimesine ve ... nehrinin taşmasına bais olmuştur. (2/19)

Neden ya da sonuç anlamı içermese de *cihet* ‘yön, taraf’ adı, *-DIĞİ cihetle* yapısında (16; 17; 32a) nedensellik ifade etmekte kullanılmaktadır. (*Kar*) *münasebetiyle* de yine *ile* ilgeciyle oluşturulmuş bir yapıdır (9b). *Cihet* ve *münasebet*’teki gibi bir deyimleşme/kalıplaşma yolunda olmasalar da 1/10 *poyraz fırtınası ile*, 2/8 *dalgaların hücumu ile* ve (18b-c)’de nedensellik anlamının *ile*’den kaynaklandığı düşünülebilir. (19b)’deki *bu sebeple* bağlacı da *-(n)In tesiriyle* yapılarına göre daha kalıplaşmış durumdadır (1/19 *dalgaların tesirile*; 20; 21b; 29).

- (16) Değirmen savaklarını da buz tuttuğu cihetle köylüler unsuz kalmışlardır. (3/9)
- (17) ... karların irtifai 2 metreyi tecavüz ettiği cihetle cümlesinin kaldırılması imkansızlığı karşısında otomobil ve piyadeler için siper tarzında yollar açılmıştır. (2/7)
- (18) a. (Ecelleri gelmemiş) (Ata biner gibi sandala binip kurtulan balıkçılar)
b. ...şiddetli bir dalğa ile sandal devrilmiştir.
c. Ø ... ile ... denize batıp tekrar su üzerine çıkmışlar ve ... dalgaların sevki ile nihayet karaya düşerek hayatlarının kurtarmışlardır.
d. ... su içinde kalan sağ ayagi donmuştur. (1/11)

- (19) a. ... kaldırımları şiddetle kamçılایan rüzgâr karları hep bir tarafa atmıştır.
b. Bu sebeple ötede beride kardan yığımlar hasıl olmuştur. (2/3)
- (20) ... kayanın düşmesi devamlı karların tesiriyle vaki olduğu ve düşerken yığın yığın karları da sürüklediği ... (3/11)
- (21) a. ... iki kişinin ölümü ve bir kaç kişinin yaralanmasıyle neticelenen iki inhidam vak'ası olmuştur....
b. Yağan kar ve yağmurların tesiriyle temeller oynamış ve daha fazla dayanamayarak yıkılmıştır. ...
c. Bu zavallılar inhidamı müteakip derhal ölmüşler aynı zamanda yangın zuhuru üzerine de muhtelif yerlerinden yanmışlardır. (3/8)

Neden göstermek için kullanılabilen tek ilgeç, *ile* değildir: *-DIĞI için* yapısında *için* (22; 23a; 23b; 28c; 28d), *-DAn dolayı* (2/4 *muhafefti havadan dolayı*; 1/11 *geçirdiği fırtınalardan dolayı*; 1/18 *kışın şiddetinden dolayı*), *yüzünden* (24a; 70a), *üzerine* (21c; 25; 1/13 *havanın açılması üzerine*) ve *karşısında* (17; 27a *bu vaziyet karşısında*) gibi. Dolayısıyla da *ile* ilgecini de içeren bileşik bir yapıdır (2/9 *kar dolayısıyla*; 26a). Kalıplaşan *bu yüzden* (24b) ve *bunun üzerine* (27b) bağlaç görevinde kullanılmaktadır.⁸ Aynı sebepten bağlacı (13b)'de, *çünkü* ise (24d) ve (28c)'de örneklendirilmiştir.

- (22) ... önündeki duba da zincirinden kopmuş, ahşap olduğu için batmamıştır. (2/11)
- (23) a. ... akıntıya tabi olarak ilerledikleri için ...
b. ...buzlar gayet sert ve bizim denizin suyu da sıfırdan aşağı olduğu için erimeden geçecektir. (3/2)
- (24) a. Dün de vapurların intizamsız işlemesi yüzünden bir kısım memurlar dairelerine gidememişlerdir.
b. Bu yüzden devair dün de تنها idi.
c. ... bunu fırsat bilerek evlerinden çıkmayanlar da az değildi.
d. Çünkü vapurlar gayrı muntazam da olsa işlemekte idiler. (2/5)
- (25) Odun ve kömür fiatlarında bu hal üzerine derhal tereffü vukuu gecikmemiş, ... (2/22)

⁸Kalıplaşma, zamanla yapısal kısıtların ortaya çıkmasına yol açabilir: *Bu sebepten/bu yüzden* dilbilgiselken *bunun sebebi/*bunun yüzü* değildir.

- (26) a. ... duvar kar ve yağmurlar dolayısıyla her gün birer parça yıkılmaktadır.
b. ... üst kısmının müstacelen alınması için mercii aidinin nazarı dikkatini celbederiz. (3/9)
- (27) a. Evelki gün tramvay şirketi, bir taraftan amelesine açtırdığı hatların az zamanda gene karla örtüldüğünü görerek bu vaziyet karşısında seferlerin tatiline mecburiyet hasıl olacağını Emanete bildirmiştir.
b. Bunun üzerine Emanet ... tramvay yollarının temizlenmesine yardım etmiş, bu sayede tramvay münakalâtı gece de kısmen devam edebilmiştir. (2/6)
- (28) a. ... karlar erimeğe başladığından sokaklar ve caddeler adeta çağlayan derelere dönmüştür.
b. ...Fakat doğrusunu söylemek lâzım gelirse amelenin bütün mesaisi boşa gitmiştir.
c. Çünkü amelenin başında iyi amirler olmadığı için amele aklına geleni yapmak mecburiyetinde kalmıştır.
d. Caddelerin ortasında biriken sulara bir menfez verilemediği için yollar geçilmez bir hale gelmiştir. (2/13)

3.2. BAĞIMLI BİÇİMBİRİMLERLE ANLATIM

Veri tabanında nedensellik gösteren en yaygın bağımlı biçimbirim olan *-DAn*, durum eki olduğundan adlara (1/23 *tipinin şiddetinden*; 2/17 *karın çokluğundan*; 7; 30b) eklendiği gibi *-DIK* ile oluşturulmuş ad görevli yantümcelere de (1/23 *elektrik telleri bozulduğundan*; 2/3 *telsiz telgraftı olmadığından*; 9b *buz tutmuş olduğundan*; 28a; 29; 31) eklenebilmektedir.

- (29) Fırtınanın tesiriyle karlar dağıldığından irtifai ölçülememiştir. (2/4)
- (30) a. (Pervane kıran buzlar!)
b. Vapur ... tekrar sert buz parçaları ile karşılaşmış ve buzlardan vapurun pervanesi iğrilerek bozulmuştur. (3/8)
- (31) Yokuş çıkan arabalardan bazıları çok kuvvet sarfetmiş olduklarından motörleri bozulmuştur. (2/3)

Geçişsiz eylemlerden oldurgan, geçişli eylemlerden ettirgen eylemler türeten *-Dir*, en geniş anlamıyla bir eylemin bir kılıcı dolayısıyla gerçekleştiğini gösterir. (32)'de belediye başkanının emrindeki

görevliler tarafından gerçekleştirilen eylemler sıralanmıştır. *Yaktır-* ve *getirt-/tevzi ettir-* yapılarında özne belediye başkanı, (söylenmeden geçilmiş) görevlilerse *-(y)A* ekli dolaylı tümleç işlevindedir (32b). *Temizlet-* ve *işlet-* (33) ile *dedirt-* (34b) de ettirgen eylemlerdir.

- (32) a. ... karadan münakalât münkatı olduğu cihetle itfaiye motorbotuyla ... un göndermiştir.
 b. ... iskelede vapur bekliyen halkın üşümekte olduğunu göreyak sobayı yaktırmış, ekmek getirterek muhtacine tevzi ettirmiştir. (2/4)
- (33) ... şirketi, karları temizlettikçe arabalarını işletmiş, servisi ...temine muvaffak olmuştur. (2/6)
- (34) a. Güneş, bugün ne yapsa ısıtamıyor, ısınamıyor.
 b. ... belki hiç alıştırmadığı için kendine insafsız dedirtiyor.
 c. ... bu hal, gözlerimizi ve yüzümüzü üşütürken, gönlümüzü, içimizi ısıttı.
 d. Adanda kar senesi var senesidir.
 e. Onun beyazlaştırmaya çalıştığı tarlalar, çiftçinin yüzünü ağartmaya üzenir.... (1/26)
- (35) Evelki gün tekrar yağmaya başlayan kar, dün sabah damları ve sokakları yeniden beyazlatmıştı. (2/22)

-Dir'ın geçişsiz eylemlere eklendiği bazı örneklerse şöyledir: *ısıt-*, *alıştır-*, *üşüt-*, *beyazlaştır-*, *ağart-* (34); *beyazlat-* (35); *kapat-* (37a) ile *dondur-* ve *müşkülleştir-* (38). Bu örneklerde *-Dir*, cansız kılıcılar (*güneş*, *kar*, *tarla*, *duvar*, *rüzgar*) dolayısıyla ve istem-dışı olarak gerçekleşen eylemler için kullanılmıştır. (Oldurgan) *gönder-* (32a) ile *ürküt-* ve *kaçır-* (39) ise canlı kılıcılar tarafından, istemli olarak gerçekleştirilmiştir. (36-b)'deki her iki olayda da çöküntüyü doğuran, karın ağırlığıdır. Ancak, günümüzde (kılıcının bir ilgeç öbeğinde sunulduğu) *çök-* yapısı (36b), (cansız kılıcının dilbilgisel özne görevinde olduğu) *çöktür-* yapısına (36a) göre daha yaygın olabilir.⁹ İşteş eylemden türemiş, 'bir araya topla-/getir-' anlamındaki *üşüştür-* (37b) ile 'hazırlıksız yakala-' anlamındaki *bastır-* da (40) günümüz Türkçesinde yadırgatıcıdır. Artık *-(y)I* ekli belirtili nesne kullanılmadığından (*Kar ansızın [*halkı] bastırdı.*) *-Dir* ekinin ettirgenlik anlamını yitirdiği ve *bastır-*'ın deyimleştiği düşünülebilir.

⁹ Aynı eylemden türemiş *çöktür-* ile *çökert-* anlamca ayırmış durumdadır (örn. *kaportayı çökert-*; *örgütü çökert-* ile *düşmana diz çöktür-*).

- (36) a. ... garajının üstünde toplanan karın sıklığı damını çöktürmüş ve beş otomobil hasara uğramıştır.
 b. ... bir kömürcü dükkanı dün gece çatısında biriken karların sıklığıyla çökmüştür. (2/13)
- (37) a. ... yıkılan Yıldız duvarının bütün yolu kapattığı yazılmıştı.
 b. ... Şehremanetin ... buraya derhal bir çok amele üşütürerek daha ilk gününden yolu sür'atle açmaları lâzımdı.
 c. Bu yolun bugün kâmilen temizleneceğini ümit ederiz. (2/19)
- (38) Bu rüzgâr her tarafı dondurmuş sokaklardan geçilmesini müşkülleştirmişti. (2/8)
- (39) [kurtlar hk.] ... bir sürü ateş yakılarak ürkütülmüş, ... silahla kaçırılmıştır. (2/6)
- (40) Kara kış İstanbulu ansızın bastırdı (2/3)

3.3. ANLAM-BİÇİM İLİŞKİSİ, SEZDİRİM VE ÖRTÜK ANLATIM

Yukarıdaki bölümlerde veri tabanında nedensellik anlatımında kullanılmış olan bağımsız ve bağımlı biçimbirimlerden örnekler sunulmuştur. Veri tabanının büyüklüğü genellemeye uygun olmasa da gözlenen sıklık bakımından bağımlı biçimbirimlerle işlevsel ulamlara (ilgeç, bağlaç) ait bağımsız biçimbirimlerin, sözcüksel ulamlara (ad, sıfat, belirteç, eylem) ait olanlara göre daha yaygın olduğu görülmüştür: *-DAn*, nedensellik anlamında toplam 44 kez kullanılırken en az 20 farklı eylem üzerinde *-Dir* (*-Ir/-It*) ekine rastlanılmıştır. Aynı sözcükten türeyip birden fazla dilbilgisel yapıda kullanılabilen biçimbirimlerin gözlenen sıklığı da sırasıyla şöyledir: *sebep+* (12 kez); *yüz+* (11); *dolayı+* (11); *tesir+* (7); *üzeri+* (6); *netice+* (5) ve *cihet+* (4). Çeşitli işlevleri bulunan ilgeçlerden *için* 10, *ile* 7 ve *karşısında* 2'şer kez nedensellik göstermek için kullanılmıştır.¹⁰ *Çünkü* bağlacı (3 kez), *-DAn ileri gel-*, *-DAn mütevellit*, *-(y)I mucip ol-* ve *münasebetiyle* biçimbirimleriyle 1'er kez geçmektedir.

Gözlenen sıklık bakımından dikkat çeken bir başka nokta, neden gösteren tümcecikle sonuç gösteren tümceciğin birbirlerine göre sırasıdır. (Türkçe gibi) nesnenin yüklemden önce geldiği, soldan dallanan dillerde, neden gösteren yantümecenin, sonuç gösteren anatümceden önce geldiği ileri sürülmüştür (Diessel & Hetterle, 2011,

¹⁰Nedensellik, *için* ve *diye* gibi biçimbirimlerin işlevlerinden sadece biridir. *İçin*, (26b) ve (52)'de amaç göstermektedir. *Diye* de (60)'ta amaç anlatımında kullanılmıştır.

s. 7). Türkçede (sağdan dallanan bir dil olan Farsçadan alınmış) *çünkü* ve *zira* dışındaki yapılarda (örn. *-DIĞI için*, *-DIĞIndAn dolayı*, *-mAsI yüzünden*, *bu sebeple/nedenle*, *bu yüzden*, *-mAsI sebebiyle/nedeniyle*, *-DI(I)yor/mIş/(y)AcAk diye*, *-DIĞInA göre*, *-DIĞIndAn ötürü*) önce neden, sonra sonuç (ileriye dönük nedensellik) sunulmaktadır. Veri tabanında da benzer bir eğilim görülmekte olup (5-32a) arasında, önce sonuç, sonra neden sıralamasıyla (geriye dönük nedensellik) sunulan örnekler sadece şunlardır: *çünkü* (24d; 28c); sözcüksel yapılar (*yıkılma*)-nın *sebebi* (*kar*) (5); (*gecikme*)-ye *sebebi* (*kar*) (7); (*gecikme*) (*fırtına*)-dan *ileri gel-* (13a).

Nedensellik işlevinde kullanılabilen *sebebiyle/nedeniyle*, *diye*, *göre*, *ötürü*, *zira*, *madem*, *-mAsInA yol aç-*, *-mAsInI sağla-*, *-mAsIna yardımcı ol-* gibi yapılara veri tabanında rastlanılmamıştır. Bunlardan bazıları dilin artsüremli gelişimi, bazılarıysa anlamsal kısıtlar dolayısıyla görülmemiş olabilir. Örneğin, veri tabanında neden sözcüğü hiç geçmediğine göre *nedeniyle* de beklenemez. Öznel nedensellik gösterdiği bilinen *diye*'nin (*Tadilat bitmedi diye taşınamadık.*) veya çıkarım/gerekçe gösteren *göre* ile *madem*'in (*Tadilat bittiğine göre/Madem tadilat bitti artık taşınabiliriz.*) gözlemlenen gerçekliğin öncelendiği gazete yazılarında bulunmaması doğaldır.

Bu aşamada sorulması gereken ilk soru, yukarıda sunulan bütün örneklerin fiziksel nedensellik gösterip göstermediğidir. Nedensellikte öznel-nesnel ayrımı, hem nedensellik bağıni kuran kişinin yorumuna hem de eyleme katılanların istemli olup olmamasına bağlıdır. Önceki araştırma bulgularını destekler biçimde, *çünkü* ile öznel nedensellik anlatılmıştır (24d; 28c). Vapurlar düzensiz de olsa çalıştığına göre durumu işten kaytarmak için “fırsat bilenler” eleştirilmiştir (24d). Oysa gerçekten işe gidememiş olanlar olabilir. (28c)'de de çalışmanın verimsizliği, amirlerin yetersizliğine bağlanmıştır. Oysa çalışanlar isteksiz olabilir veya her sokak “menfez vermeye” (28d) uygun olmayabilir. (25)'te kömüre zam yapanların kar yağışını bahane ettiği sezdirilmiştir. (34b)'deki yazarsa (kişiselleştirme uyguladığı) güneşin davranışıyla ilgili kendince bir gerekçe sunmuştur (*alıştırmadığı için*). Bunların dışında kalan (5-31) arasındaki örneklerle (32a), (33), (36a-b) ve (38)'de fiziksel nedensellik ifade edilmiştir. *Isıt-*, *üşüt-*, *beyazlaştır-*, *ağart-* (34a; 34c: 34e), *beyazlat-* (35) ve *bastır-* (40) örneklerinde istemsiz kılıcıların doğurduğu bir sonuç bulunsa da yukarıda sunulan öznel-nesnel nedensellik tanımlarına uygun bir ayrıma gidilememektedir. Dilbilgiselleşmiş oldurgan/ettirgen yapılar,

bağımsız biçimbirimler veya çevrik yapılara göre sözdizim açısından daha basit gibi görünse de anlamca çok daha karmaşık olabilir. Bu çalışmanın kısıtlı kapsamında ele alınamayan bu konunun bilişsel anlambilim bağlamında değerlendirilmesi uygun olacaktır (örn. Talmy, 1998).

Sorulması gereken ikinci soru, doğrudan nedensellik göstermese de uygun bağlamda bunu sezdiren yapıların bulunup bulunmadığıdır. Bu bağlamda, belirteç görevli yantümce kurmaya yarayan *-(y)ArAk* ulacı ile sıfat görevli yantümce oluşturan *-(y)An* ortacına değinelim. Zamanda ardışık olarak gerçekleşen olayları sıralama ve eylemin gerçekleştirilme biçemi anlamları bulunan *-(y)ArAk*, nedensellik de sezdirebilmektedir. (27a)'da tramvay şirketi, hatların karla örtüldüğünü gördüğü için seferleri durdurmuş; (32b)'deyse belediye başkanı üşüyen yolcuları gördüğü için soba yaktırmıştır. Ancak, burada yazarın olumsuz koşullara karşı çareler üreten istemli kılıcılarla ilgili öznel bir yorumda bulunduğu da hesaba katılmalıdır: (27a)'da tramvay şirketi, yeterince yolcu olmadığı veya hatları temizleyecek yeterli sayıda çalışanı olmadığı için seferleri durdurmuş olabilir; (32b)'deyse belediye başkanı, yönetmelikte ilgili bir madde bulunduğu veya kendisi de üşüdüğü için soba yaktırmış olabilir. (41)'de buzun kırılma nedeni, fazla ağırlığı kaldıramamasıdır (fiziksel nedensellik; ayrıca 21b'de *dayanamayarak yıkıl-*) ama kişilerin boğulma nedeni, sadece suya düşmeleri değil yüzme bilmemeleri de olabilir. Öte yandan, birbirini izleyen olayları aktarma ve eylemin biçemi anlamlarıyla nedensellik arasındaki ayrım bulanıklaşabildiğinden bağlamdan ve dünya bilgisinden yararlanılmalıdır. (42a)'da önce *demirini tara-* gerçekleşmiş ve *vapurun üzerine düş-* ('çarp-') sonucunu doğurmuştur. Öte yandan, çarpma olayının geminin demirini taraması suretiyle gerçekleştiği de anlaşılmaktadır. (37b)'de (*amele üşüştürerek yolu aç-*) ve (39)'da (*ateş yakarak ürküt-*) sadece biçem ifade edilirken (30b)'de biçemle nedensellik ayrıştırılamamaktadır: pervane, eğrilmek suretiyle mi yoksa eğrildiği için mi bozulmuştur? (24c)'de de (*fırsat bilerek evden çıkma-*) benzer bir bulanıklık söz konusudur. Yaygın olmasa da veri tabanında *-(y)An* ortacının nedensellik sezdirmediği örneklerle rastlanılmıştır. (18d)'de denize düşen balıkçının ayağı suyun içinde kaldığı için donmuştur. (37a)'daysa yolun kapanma nedeni duvarın yıkılmasıdır. Ancak, böyle bir sezdirim için önkoşul, önceden gerçekleşmiş bir olayın (haber yazılma anında) hâlâ geçerli olan somut bir sonucunun bulunmasıdır. Bu nedenledir ki (67c)'de bir nedensellik bağı kurulamamaktadır (*çalışan taksiler - fahiş ücret*).

- (41) ... gölünde bir çok kimseler buz üzerinde kayarken bir buz tabakası ağırlığa tahammül edemiyerek kırılmış, 4 kişi açılan delikten içeri düşerek boğulmuştur. (2/17)
- (42) a. ... bir vapur demirini tarayarak diğer bir vapurun üzerine düşmüş, Ø baş tarafı zedelenmiştir.
b. ... tahlisinden de ümit kesilmiş, Ø kaptan ve mürettebatı terki sefine etmiştir. (2/4)

Sorulması gereken üçüncü soruysa nedenselliğin herhangi bir biçimbirime başvurulmadan, yani örtük (Ø) olarak, anlatılıp anlatılamayacağıdır. İngilizce gazete yazılarından oluşan büyük bir derlemede, nedensellik de dahil olmak üzere çoğu söylem ilişkisinin örtük olarak ifade edilebildiği saptanmıştır (Asr & Demberg, 2012; Das & Taboada, 2018). Söylem ilişkisi, kestirilebilir veya metindeki ipuçlarından çıkarsanabilir olduğunda, açık anlatıma gerek duyulmadığından, örtüklük oranı yükselmektedir (Asr & Demberg, 2012, s. 2677).¹¹ Neden-sonuç ilişkisinin zamanda öncelikle bağı bilinmektedir: bir olayın bir başka olayın nedeni olması için ondan önce veya onunla eşzamanlı olarak gerçekleşmiş olması gereklidir (10; 18d; 41; 42a). Bu bağ, art arda sıralanmış bağımsız tümceler arasında da kurulabilmektedir. (43a-b) ve (44a-b)'de örtük bir nedensellik yorumuna gidilebilir çünkü fırtına ve kar yağışının hangi sonuçları doğurabileceği herkesin malumudur. (10) (*taşmış*), (18b) (*devrilmiştir*), (42a) (*düşmüş*), (42b) ve (44a)'daki *-mlş*, yantümce kuran bir ortaç değil, sonuçlu tamamlık gösteren bir zaman/görünüş ekidir.¹² Sonuçlu tamamlık, konuşma anından önce gerçekleşmiş ve sonuçları halen süren olayları anlattığından (zamanda öncelik dolayısıyla) nedensellik anlamını destekler niteliktedir. (42a)'da geminin baş tarafının zarar görmesinin nedeni, yanındaki gemiye çarpmış olmasıdır; (42b)'de mürettebatın gemiyi terk etmesinin

¹¹ Etiketlenen 16 söylem ilişkisi arasında örtüklük oranı, ortalama 0,46 olarak bulunmuştur. Bu oran, devamlılık varsayımı içeren nedensellik ile eşbağlamada sırasıyla 0,65 ve 0,39 iken devamlılığa dayalı olmayan ödünlemede 0,15 olarak saptanmıştır (Asr & Demberg, 2012, s. 2677-2678, Şekil 3). Ardışık önermeler arasında zamansal olarak ileriye dönük bir ilişki bulunması da aynı söylem ilişkisi bağlamında örtüklüğü arttıran bir etmendir. Örneğin, ileriye dönük nedensellikte örtüklük oranı 0,69 iken geriye dönük nedensellikte 0,62 olarak bulunmuştur (Asr & Demberg, 2012, s. 2679, Tablo 1).

¹² Tablo 2'de görüldüğü üzere, manşetlerde *-DI* kullanılmaktadır: *-DI* ekiyle geçmişte gerçekleşmiş bir olay, bir bütün olarak sunulurken, haber metnindeyse *-mlştir* ile olayın sonuçlarına odaklanılmaktadır.

nedeni de geminin kurtarılamayacağıının anlaşılmasıdır.¹³ (18c)'de iki balıkçının suya batmasının nedeni, sandalın devrilmesidir (18b). Balıkçıların kurtuluşu da inanca/kültüre bağlı olarak çıkarsanabilecek bir nedene bağlanarak (*ecelleri gelmemiş* 18a) örtük bırakılmıştır. *-miş*'in *-(y)ArAk* ile *-(y)An*'dan farklı olarak kendi başına nedensellik sezdirmediğinin bir kanıtı, nedensellik gösteren yapılarla beraber yer alabilmesidir (22 (*zincirinden kopmuş, ... için*); 27b (*yardım etmiş, bu sayede*)). (43a)'daki eşzamanlılık/sürerlik gösteren *-mAktA*'nın da böyle bir sezdirimi bulunmamaktadır.¹⁴

- (43) a. ... Karadenizde de fırtına, bütün şiddetle hüküm sürmektedir.
 b. Ø Limanımızdan Karadenize gidecek olan vapurlar dün de boğazdan çıkamamışlardır. (1/10)
- (44) a. ... kar başlamıştır.
 b. Ø Sabahleyin yataklarından kalkan İstanbullular etrafı bembeyaz bulmuşlardır. (1/19)

Yukarıdaki örneklerde tümce düzeyinde çözümlene yapılarak nedenselliğin bağımsız ve bağımlı biçimbirimlerle anlatımı irdelenmiştir. Söz konusu tümceler, bağlaşıklık ve bağdaşıklık içinde bir araya gelerek haber metnini oluşturduğundan nedensellik anlatımının metin düzeyinde de çözümlenmesi gereklidir. (45-46-47)'deki haberin büyük bölümünde neden ve sonuçların nitelikleri, okurun gözünde canlanacak biçimde (46d; 46e) betimlenmiş olup (46c) ve (46d)'de okurun bilmediği varsayılan arka plan bilgileri eklenmiştir.¹⁵ Haberin konusu, neden-sonuç ilişkisi içindeki bir olaylar zinciridir. Nehirler kabararak taşmış (neden 45a; 46b); sular çevreyi kaplamış (1. sonuç 45b; 45c; 46b; 46c); çevreye zarar vermiş (2. sonuç 45d; 46d; 46e); görevliler olay yerine gitmiş (3. sonuç 45e) ve yardım sağlanmış (4. sonuç 45f). Anadolu'da da

¹³Örtük bırakılmış ilişkiler dolayısıyla ortaya çıkan sezdirimler, söylem belirleyicileri eklendiğinde kaybolmaktadır (Das & Taboada, 2018, s. 747). (42b)'deki tümce ... *ümit kesilmiş ancak kaptan son ana kadar gemiyi terk etmemiştir*. biçiminde tamamlanmış olsaydı nedensellik yorumu ortadan kalkmış olacaktı.

¹⁴Koşullar uygun olsa bile yazar nedensellik konusunda yorumsuz kalmayı yeğleyebilir. (i)'de çocuğun acı sonuna yol açan, iyi niyetli de olsa annenin sözleridir. Ancak burada nedensellik bağı kurulmamış; birbirini izleyen eylemler sıralanmış; *bu sırada* ve *kaybol-* ile olayın istemdişliği sezdirilmiştir.

(i) ... karanlıkta ... bu hanım soğuktan ağlayan çocuğuna –Biraz koş ısınırın! demiş ve bu sırada yavrucuk karlar arasında kaybolmuştur ... polis devriyesinin taharriyatı boşa çıkmıştır. (2/5)

¹⁵Ana başlık (45a), alt başlık (45b) ile ara başlıklar (46a; 47a) ayrıca içinde verilmiştir.

dereler taşmış (1. sonuç) ve ovalar su altında kalmış olup (2. sonuç 47b) ekinlerin zarar görmesi beklenmektedir (3. (olası) sonuç 47c). Dolu yağışı (neden 47d) ise toprağın üzerinde bir katman oluşturmuştur (sonuç 47d).

(45) a. (Meriç ve tunca nehirleri taşı)

- b. Ø (Makidonya Ve Trakyada feyezanlar olmuştur, Ø hasarat milyonlara baliğ olmaktadır)
- c. Atina 17 (A. A.) Makidonya ve Trakyadaki feyezanlar bir felâket şekli almaktadır.
- d. Ø Hasarat milyonlara baliğ olmaktadır.
- e. Ø Nazırlardan ikisi su altında kalan yerleri görmeğe gitmiştir.
- f. Hükûmet muavenet için tahsisat ita etmiştir.

(46) a. (Meriç ve Tünca nehirleri)

- b. Meriç ve Tünca nehirleri taşmış ve Edirnenin yeni imaret cihetindeki araziye kaplamıştır.¹⁶
- c. Ergene ve Kızıldeli nehirleriyle daha aşağıda birleşen Meriç nehri o havalide fazla tuğyan ederek İpsala kazasının ovası sular altında kalmıştır.
- d. Bulgaristandan kışlamak için gelmiş olan Karakaçanlardan bir çoğunun hayvanatını sular alıp götürmüştür.
- e. Bunlardan birinin 190 beygiri, bir çok koyunu telef olduğu gibi diğer birinin de 800 kadar koyunu dört tarafı su ile muhat bir yerde kalmıştır.

¹⁶Ve bağlacının nedensellik gösterdiği ileri sürülmüştür (Ercan, 2019). Bu çalışmanın veri tabanındaysa *ve*'nin bulanıklıktan uzak ve bağımsız olarak nedensellik anlatabildiğine dair bulguya rastlanılmamıştır. Nedensellik ve ekleme ilişkilerinin devamlılık varsayımı barındırdığı bilinmektedir. Deneysel bir çalışmada, işleme kolaylığı bakımından bu iki ilişki arasında herhangi bir fark saptanamamış olup (Murray, 1997, s. 235) metinsel ipuçlarının (örn. bağlaç) bulunmadığı koşulda, karşılıklı ilişkisinden ziyade, öncelikle nedensellik, sonra da ekleme ilişkisi kurulduğu görülmüştür (Murray, 1997, s. 230, Tablo 2). Zamanda birbirini izleyen iki olay arasında nedensellik bağı kurulamadığında ekleme yorumuna gidileceği öne sürülmüştür (Sanders, 2005). Nedensellik bağı başka öğelerle kurulduğunda (*ile* 18c; *-(y)ken*, *da* 20; *-(y)ArAk* 21b, 30b) *ve*, devamlılık varsayımını güçlendirmektedir. (36a)'da *ve*, doğrudan ve dolaylı olarak nedensellik bağı bulunan iki olayın ardışıklığını vurgulamaktadır: önce, karın ağırlığı, damı "çöktür"müştür; sonra da (dam çöktüğü için) araçlar zarara "uğra"mıştır. (46b)'de yukarıda değinildiği gibi bir bulanıklık söz konusu olabilir: nehir taşarak çevreyi kaplamıştır; eşzamanlı bu iki olayın süreç ve sonuçları birbirinden ayrıştırılamamaktadır. (49)'daysa denizden su çekilmesi, karların eritilmesinin nedeni değil, yöntemidir.

- (47) a. (Anadoluda)
- b. Yağmurlarla eriyen karlardan bütün dereler taşıdığından Menemen ve Manisa ovaları su altında kalmıştır.
- c. sulardan mahsulâtın zarar görmesi mühtemeldir.
- d. İzmirde Boca ile etrafına fındık büyüklüğünde dolu yağmış ve iki santim irtifaında bir tabaka teşkil etmiştir. (2/19)

(47b) (*yağmurlarla eriyen*) ve (47b-c)'de (*karlardan; taşıdığından; sulardan*) açık nedensellik anlatımı vardır. (45a) ve (46b)'deyse nehirlerin taşması, sonuç değil, neden olarak sunulmuştur çünkü söz konusu haber ilk kez 17 Şubat'ta birinci sayfadan verilmiştir (10). Öyleyse, örtük fiziksel nedensellik anlatımı, yazarın okurun ne bilip bilmediğine dair varsayımlarına (örn. bir afet olduğunda devlet görevlileri incelemelerde bulunur (45e); kar eriyince suya dönüşür; fazla su, debiyi arttırır vb.), yer kısıtına ve haberin sunulduğu köşeye bağlıdır. (47d)'de olduğu gibi, genel okur kitlesi için hazırlanan bir haberde, dolu yağışını doğuran meteorolojik koşullar yerine, yağışın niteliği (*fındık büyüklüğünde*) ve sonucunun ayrıntıları (*iki santim irtifaında bir tabaka*) ele alınacaktır.

İşbirliği ilkelerine göre, yazarın okura yeterli miktarda, doğru, bağıntılı ve anlaşılır bilgi sunması beklenmektedir (Grice, 1975). Hava koşulları ve etkileriyle ilgili kestirilebilecek genelgeçer bilgilerin söylenmeden geçilmesi, nicelik ilkesinin bir gereğidir. Öte yandan, olumsuz sonuçlara karşı geliştirilen çözümler (17; 32a; 39; 48; 49; 50), olası zarara karşı alınan/alınabilecek önlemler (51; 52) veya birtakım teknik ayrıntılar (5; 16; 21b; 22; 23b; 31; 53; 67b; 69), açık ifadelerle sunulmaktadır. Böylece, hem okurun merakı giderilebilmekte hem de gerektiğinde okur bilinçlendirilip eğitilebilmektedir.

- (48) ... araba ve otomobillerle cenaze nakli çok müşkül olduğundan bir kızak yapılmıştır. ... kar hayvan boyunu geçerse cenazeler bununlada nakledilemeyecektir. (2/22)
- (49) ... motopomp ile denizden su alınmış ve karların eritilmesine çalışılmış ... (2/6)
- (50) Köprüden de karlar el arabalarıyla denize dökülmüştür. (2/8)
- (51) [Yedikule surları hk.] ... kemerlerde bazı çatlaklar görülmüş, düşmek ihtimali olan taşlar ... düşürülerek tehlikenin önü alınmıştır. (3/4)

- (52) ... geceleri sabaha kadar hatların donmaması için boş vagonlar işletmektedir. (2/11)
- (53) a. Şehrin muhtelif semtlerinde duvarlar yıkılmaktadır.
b. Bunun sebebi nüfuz etmiş olan karların eriyip çözülerek harçları bozmasıdır. (02/19)

3.4. SÖYLEM VE DİL KULLANIMI DÜZEYİNDE GÖZLEMLER

Yukarıda önce tümce, sonra da haber metni düzeyinde çözümleme yapılmıştır. Aynı konuda olup birbirini izleyen günlerde yayımlanmış haberlerin bir arada çözümlenmesiye bilgi yapısına dair birtakım ipuçları sunmaktadır. (54), (55) ve (56)'da, 3 ardışık günde çıkan haberlerin ilk tümceleri bulunmaktadır. Neredeyse sözcüğü sözcüğüne yineleme yoluyla, okura önceki günlerdeki gelişmeler anımsatılmış ve eski bilginin üzerine yeni bilgi eklenmiştir. Bilgi yapısının haberler arasında biçimlenişi açısından, zaman belirteçlerinin (*birkaç günden beri* (54; 55); *dün* (43b; 55); *dün sabah* (35); *evvelki gün* (35)), yineleme belirteçlerinin (*gene* (27a); *tekrar* (35); *yeniden* (35); *müteaddid defalar* (2/6)), *da* biçimbiriminin (24a; 24b; 43b) ve görünüş biçimbirimlerinin (*munkatı* (1/19; 1/27); *fasılalarla* (56); *başla-* (28a; 44a; 56); *devam et-* (27b; 54; 55; 56); *dur-* ((*kar*) *dur-* (2/9); (*seferler*) *dur-* (2/25)); *inkitâa uğra-* (1/15; 3/10)) katkısı vurgulanmalıdır. Böylece bir yandan önceki gün(ler)den beri devam eden olaylar veya benzerlik gösteren durumlar arka planda anımsatılırken bir yandan da öncekinden farklı olarak kesintiye uğrayan, duran, biten veya başlayan olaylar yeni bilgi olarak öne çıkarılabilmektedir. *Yazmıştık* (2/10) ve *yazılmıştı* (37a) gibi kalıplar da eski bilgiye gönderme yapmayı sağlasa da bunların asıl işlevi, gazetenin okurların gözündeki güvenilirliğini korumaktır. (57)'de bir önceki gün gerçekleşmesi beklenen eylemin, gazeteden bağımsız, elde olmayan nedenlerle gerçekleşmediği belirtilmiştir. Yazar, eski bilgiyi güncelleyerek (unun çoktan ulaştırıldığına dair) yanlış bir varsayım oluşmasını engellemiştir. Bu yazının kısıtlı kapsamında odaklanılamayan bu konu, başka bir araştırmada daha ayrıntılı olarak ele alınmalıdır.

- (54) Bir kaç günden beri Karadenizde devam eden şiddetli karayel fırtınası dün biraz tehaffüf etmişsede ... (1/12)
- (55) Bir kaç günden beri devam eden şiddetli karayel fırtınası dün tehaffüf etmiştir. (1/13)

(56) Denizde fırtına biraz hafifledikten sonra dün tekrar kar tipi halinde başlamış ve kısa fasıllarla devam etmiştir. (1/14)

(57) a. ... Emanetin tayyare ile un göndereceğini yazmıştık.
b. Tayyarenin dün gitmesi kabilolamamıştır. (2/25)

Veri tabanında sözcenin eylemle bütünleştiği birtakım sözeylem örneklerine de rastlanılmıştır (Searle, 1976). Halkın duygu ve dileklerini yansıttığı düşünülebilecek, anlatımsal sözeylemler arasında (58; 60 dua), (59 şükür), (2/6 kış sporlarının gelişmesi hk.; 37c; 60; 61b; 70b dilek), (62 rahatlama) ve (63 sitem) sayılabilir.

(58) [belediye başkanı hk.] (Allah ... Beyin faaliyetinden razı olsun)
(2/5)

(59) ... şiddetli soğukların avdet edeceğine dair, hamdolsun bir emare yoktur (2/7)

(60) ... Cenabıhak fakir fukaraya acısın da ... şiddeti biraz hafiflesin, diye temenni ederken ... (2/4)

(61) a. (Biz İstanbulda titrerken onlar Riviera da çıır çıplak deniz banyosu yapıyorlar!)

b. Ne olurdu bizim mübarek İstanbulumuzun da kışı "Riviera" nin kışı gibi olsaydı ... (2/1)

(62) [fotoğrafın altındaki yazı] Oh!.. Güneş!.. (2/6)

(63) (Yağ mübarek yağ!) (Biz bıktık, elbet sen de bıcarsın!) (2/23)

(64)'te gazetelerin, (65) ve (66)'da bireylerin, (25) ve (67c)'de özel girişimcilerin, (37b), (67d) ve (68)'de kurumların davranışları eleştirilmiştir. Bu örneklerde dolaylı bir yönlendirme sözeylemi söz konusuysa da asıl amaç, basın gücünü kamu yararına kullanmak olabilir. Yine aynı amaçla, (69)'da (dolaysız olarak) bir öneride bulunulmuş; (70d)'deyse merdivenleri temizletmeyenlerden hesap sorulmuştur. (26b)'de de yetkililer uyarılarak göreve çağrılmaktadır.

(64) Rasatane ... kar düşmesi ihtimalini söylemiş, ... gazetelere emri vaki şeklinde geçmiştir. (2/7)

(65) ...beyhude yere telâş ederek ... ekmek fırınlarına tehacüm etmişlerdir. (2/5)

(66) ... hat müfettişi M. Kürise kardan ve soğuktan bizar olan amele hücuma kalkışmıştır. (2/6)

- (67) a. ... piyasada pek az taksi vardı.
 b. Bunun sebebi radyatörlerin donması olmuştur.
 c. Piyasada çalışan taksiler de fahiş ücret istemekten bermutat geri durmamışlardır.
 d. ...güneşli havalarda cicili bicili kıyafetleriyle adım başında görülmesi mümkün olan seyrüsefer memurlarının faaliyeti pek de görüleliyordu. (2/6)
- (68) [tramvay hk.] Arabaların mutattan fazla birinci mevki olduğu nazarı dikkati cezbetmiştir. (2/5)
- (69) [fener dubası hk.] ... bir motörle techizi münasip olur, fikrindeyiz. (2/24)
- (70) a. [peronlar hk.] Demir yolu idaresinin burasını hakkıyla temizletmemesi yüzünden yolcular ip üstünde oynayan bir canbaz gibi kendilerini terazileyerek yürümektedirler.
 b. Temennimizin idarece nazarı dikkata alınacağından ümitvarız.
 c. ... merdivenlere de hiç bakıldığı yoktur.
 d. ... orasını neye tathir ettirmiyorlar. (2/11)

Kiplik, konuşucunun tümcedeki olay ya da durum hakkındaki tutumunu ve öznel değerlendirmesini içeren bir anlamsal ulamdır. İnsanın (örn. doğa karşısında) güçsüz veya çaresiz kaldığı durumlarda olumsuz kiplik yapılarına başvurulmaktadır. Veri tabanında (bireylerin elverişsiz koşullar nedeniyle gerçekleştirmekte yetersiz kaldığı) çeşitli (etken/edilgen) eylemlere *-A-mA-* ekleri takılmıştır (21b; 24a; 28d; 29; 43b). *Kabil olma-* (2/3), *kabil olama-* (2/8; 2/21), *mümkün olama-* (3/2; 2/4), *mani ol-* (1/19; 2/2), *imkanı kalma-* (2/3; 2/9) ve *imkansızlık* (17) sözcüksel yapıları da aynı anlamı ifade etmek için kullanılmıştır. Olanaksızlık ve seçeneksizlik anlatan sözcüksel yapılar arasındaysa *mecburiyetinde kal-* (2/4; 28e), *mecburiyet hasil ol-* (27a), *meçbur kal-* (2/3), *meçbur ol-* (2/3; 2/4), *meçburi ol-* (2/12) ile *meçburi ve zaruri* (2/3) sayılabilir. Zor koşullara karşın veya beklenmediği halde gerçekleştirilebilen eylemler içinse olumlu yeterlik kipliğine başvurulmuştur: (örn. *katedebil-* (2/3), *devam edebil-* (2/6), *işleyebil-* (2/4), *temin edilebil-* (2/4) ve sözcüksel bir yapı olarak *muvaaffak ol-* (2/6)). Fiziksel nedensellik-kiplik etkileşimi de araştırılmaya değer bir konudur.

Türkçede kişisel tutum ve değerlendirme ifade etmek için kiplikten başka yollar da bulunmaktadır. (28b)'de edime/söyleme yönelik bir

kalıp kullanılmıştır. Değerlendirme belirteçleri arasında *maalesef* (2/5), *bittabi* (2/5) ve *elbet* (63) sayılabilir. Beklentileri karşılayan, olumlu değerlendirilen neden-sonuç ilişkileri için *bu sayede* (27b) ile *tipinin biraz açılmasından bilistifade* (2/4) yapıları kullanılmıştır. Gazetelerde olması beklenene değil gerçekleşmiş olana odaklanıldığından bilgisellik kipliği belirteçlerine sık rastlanılmamaktadır: (34b) *belki*; (71) *muhakkak*; (47c) *muhtemel*.

(71) Herkesin bir kaç günlük ekmek alarak biriktirdiği muhakkak addedilmektedir. (2/6)

Veri tabanında tarafsızlıktan uzak, öznel, abartılı veya yazınsal olarak nitelendirilebilecek çeşitli ifadelerle rastlanılmıştır: (*İstanbul'u tirtir titret-* (1/15); *çağlayan dere* (28a); *afet* (3/16); *aman vermeyen* (2/4); *baş döndürücü şiddette* (1/15); *biaman* (2/4); *elem ve ıstırap* (2/6); *dehşetli* (2/11); *feci* (9c); *felaket* (45c); *garip* (1/21); *hıncahınc kalabalık* (3/16); *hücum* (2/22 *su*; 1/15 *karayel*; 3/2 *buz*; 2/8 *dalga*); *hurdehaş* (9a); *insafsızca* (2/5); *cambaz* (70a); *istila* (1/31 *karanlık*; 1/22 *su*; 3/2 *buz*); *kahraman* (2/4); *kamçıla-* (19a); *kasıp kavur-* (3/16); *kırıp geçir-* (3/16); *kıyameti hatırlatan kasırga* (2/5); *mevtaî sükûnet* (2/5); *mucize kabilinden* (1/11); *müthiş* (2/4); *uhrevi bir sükûn ve teslimiyet içinde sinmiş, gömülmüş* (2/5); *yavrucuk* (54); *zavallı* (1/11; 1/24; 2/5; 21c). Köşe yazıları ve imzalı haberlerde (34), imzasız yayımlanan haberlere göre daha öznel ve yazınsal bir dil göze çarpmaktadır. Bu bakımdan, biçimin metin türü ve işlevine göre değişkenlik gösterdiği söylenilebilir. Biçem ve bakış açısı farklılıkları, başka gazetelere bakıldığında da kolayca fark edilmektedir.¹⁷

Son olarak, günümüz Türkçesiyle karşılaştırıldığında söz dağarcığının büyük ölçüde yenilediği fark edilmektedir. Olumsuz hava haberlerinde sıkça karşılaştığımız ifadeler eskilerinin yerini almıştır: 'etkili ol-' (43a; 2/19 *hüküm sür-*; 1/23 *hükümferma ol-*); 'yaşamı olumsuz etkile-' (1/15 *umumî hayatı bozul-*; 2/3 *umumî hayatı sekteye uğrat-*); 'zor anlar yaşat-' (1/10 *müşkülata maruz bırak-*); 'taş-' (46c *tuğyan et-*); 'şiddetlen-' (1/21; 1/27 *kesbi şiddet et-/eyle-*; 2/5 *şiddet peyda et-*; 2/3 *ziyadeleş-*); 'ulaşım aksa-' (32a *münâkalat munkatı ol-*) vb. Bu yenilenmenin ilk işaretlerine veri tabanında da rastlanmıştır (7 *teahhur/gecikme*; 68 *tathîr/temizleme*; 21 *inhidam/yıkılma*; 55 *tehaffûf*

¹⁷Boğaz'da buz kütlelerinin görüldüğü 1 Mart ile en düşük sıcaklıkların kaydedildiği 9 Şubat ve 4 Mart'ı izleyen 10 Şubat, 2 ve 5 Mart tarihli *İkdam*, *Milliyet*, *Son Saat* ve *Vakit* gazetelerindeki haberler karşılaştırma amacıyla incelenmiştir. Bu metinlerde veri tabanındakilerden farklı nedensellik yapılarına rastlanılmamıştır.

et-/56 hafifle-; 3/11 *yaralan-/3/16 mecruh ol-*; 41 *tahammül et-/21b dayan-*; 2/24 *incimat et-/67b don-*; 21a *ölüm/18a ecel*). Bazı sözlerse anlam değişikliğine uğramıştır: 1/12 (*limana*) *iltica et-* ‘sığın-’; 2/4 (*vapur*) *tahrik et-* ‘yola çıkar-’; 17 (... *metreyi*) *tecavüz et-* ‘aş-’; 1/23 (*vapur*) *karaya düş-* ‘otur-’; 17 *piyade* ‘yaya’ vb. Bu çalışma bağlamında asıl dikkati çekense yukarıda örneklendirilen nedensellik, bilgi yapısı ve kiplik yapılarının söz dağarcığı dışında hiç değişmeden kalmış olmasıdır. Bunun nedeni, bu anlamsal/edimsel kavramları anlatmak için ağırlıklı olarak dilbilgisel anlatım olanaklarına başvurulması dolayısıyla, söz konusu yapıların yabancı ögelere karşın her zaman sağlam kalmasıdır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, 10 Ocak-16 Mart 1929 tarihlerinde *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanmış olumsuz hava haberlerinden oluşturulmuş bir veri tabanı, bağımsız biçimbirim, bağımlı biçimbirim, söylem ve dil kullanımı düzeylerinde nitel yöntemle incelenerek nedenselliğe yönelik sözcüksel/dilbilgisel anlatım olanakları ve olası yapısal/anlamsal kısıtlar saptanmaya çalışılmıştır. Veri tabanındaki haberlerde ağırlıklı olarak sis, rüzgar ve yağışın gündelik yaşam ve fiziksel çevre üzerindeki etkileri ayrıntılandırılmıştır. Okula/işe gidemeyen, kayıp düşen, kaybolan, donan, boğulan veya kurtların saldırısına uğrayan insanlar, kaybolan veya telef olan evcil hayvanlar (3/4 kuzular; 2/19 beygir, koyun) ve yabani hayvanlar (1/22; 1/18; 2/4; 2/5; 2/6; 2/10 kurtlar; 1/22 domuzlar, 2/7 yaban ördekleri; 2/10 karabataklar) haber konusu olan canlılardır. Gündelik yaşam ve fiziksel çevre açısından, başta deniz ve kara olmak üzere ulaşımın (vapur, tramvay, tren), haberleşmenin (telgraf, telefon), altyapının (özellikle su ve elektrik), gıda/yakıt tedarikinin (özellikle ekmek ve kömür) ve yapıların (bina, duvar, direk, çatı vb.) kış koşullarından ne derece ve yönde etkilendiği haberleştirilmiştir. Yukarıda bu etkilerin dilbilgisel ve/veya sözcüksel yollarla açık olarak anlatılabildiği, sezdirilebildiği veya örtük bırakılabildiğini gösteren örnekler sunulmuştur. Bilgisellik anlam alanında, öznel nedensellik gösterenler bulunmakla beraber, örneklerin çoğunda, içerik anlam alanında, dış dünyadan kaynaklanan istem-dışı nedensellik ifade edilmiştir. Bu bulgulara dayanılarak, olumsuz hava haberlerinin odaklandığı anlamsal kavramın fiziksel nedensellik olduğu ve bu kavramın gerek açık gerekse örtük olarak anlatılabildiği sonucuna varılabilir.

Dil, yalnızca duygu ve düşünceleri aktarmakla kalmaz; onu kullanan bireylerin yaşam biçimine, benimsedikleri değerlere ve ait oldukları

topluma da ışık tutar. Genel olarak bakıldığında, veri tabanındaki haberlerin olabildiğince nesnel bir biçimde ve herkesin anlayabileceği bir dille sunulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. En sert eleştiri bile (2/8) yapıcı olup yanlışları işaret ederek çözüm önerisi sunma (2/13) amacını taşımaktadır. Bütün zorluklara karşın gülümseyen (buz üzerinde giden tekerlekli gemi (*İkdam*, 10 Şubat), su kabağına dönüşmüş insan (2/15) karikatürleri vb.) bu dünyada en fazla göze çarpansa insana ve toplumsal dayanışmaya verilen değerdir. Ayak kemikleri kırılan Musahipzade Celâl'in "hatrını hoş" etmek için yapıtlarının temsil edilmesi önerilmiş (1/28); 20 mürettebatıyla beraber açığa sürüklenen fener dubasını gönüllü olarak ve ücret almadan kurtaran Semperparatos şirketinin duygusal açıklaması (*ekmek ye-; maalmemnuniye*) öne çıkarılmış (2/7) ve sel sırasında Yunan ve Türk askerlerinin dayanışması övgüyle anılmıştır (2/20). Veri tabanındaki metinlerin diline yansıyan bu ve benzeri özellikler ileride toplumbilim ve iletişim çalışmaları bağlamında değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Asr, F. T. & Demberg, V. (2012). Implicitness of discourse relations. *Proceedings of the 24th International Conference on Computational Linguistics* (ss. 2669-2684). Mumbai, Hindistan.
- Çokal, D., Zeyrek, D. & Sanders, T. J. M. (2020). Subjectivity and objectivity in Turkish causal connectives? Results from a first corpus study on *çünkü* and *için*. D. Zeyrek & U. Özge (haz.). *Discourse Meaning: The view from Turkish* (ss. 223-248). Berlin: De Gruyter Mouton.
- Das, D. & Taboada, M. (2018). Signalling of coherence relations in discourse, beyond discourse markers. *Discourse Processes*, 55(8), 743-770. DOI: 10.1080/0163853X.2017.1379327.
- Diessel, H. & Hetterle, K. (2011). Causal clauses: A cross-linguistic investigation of their structure, meaning, and use. P. Siemund (haz.) *Linguistic Universals and Language Variation* (ss. 21-52). Berlin: De Gruyter Mouton.
- Ercan, G. S. (2019). *Tarih Metinleri: Metin Tipi ve Nedensellik İlişkisi*. İstanbul: Kriter.
- Grice, H. P. (1975). Logic and Conversation. P. Cole ve J.L. Morgan (haz.) *Syntax and Semantics 3: Speech Acts* (ss. 41-58). New York: Academic Press.
- Meteoroloji Enstitüsü. (1936). *1929 senesi Türkiye'de meteoroloji rasatları*. Ankara: Devlet Basımevi.
- Murray, J. (1997). Connectives and narrative text: The role of continuity. *Memory and Cognition*, 25(2), 227-236.
- Özsoy, A. S. & Erguvanlı-Taylan, E. (1998). Türkçe'nin Neden Gösteren İlgeç Yantümceleri. *Dilbilim Araştırmaları*, 1998, 116-125.
- Pander Maat, H. & Sanders, T. (2001). Subjectivity in causal connectives: An empirical study of language in use. *Cognitive Linguistics*, 12 (3), 247-273.

- Sanders, T. & Stukker, N. (2012). Causal connectives in discourse: A cross-linguistic perspective. *Journal of Pragmatics*, 44, 131-137. DOI:10.1016/j.pragma.2011.12.007.
- Sanders, T. 2005. Coherence, Causality and Cognitive Complexity in Discourse. *Proceedings of the First International Symposium on the Exploration and Modelling of Meaning* (s. 105-114). Biarritz, Fransa.
- Searle, J. (1976). A Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society*, 5 (1), 1-23.
- Stukker, N. & Sanders, T. (2012). Subjectivity and prototype structure in causal connectives: A cross-linguistic perspective. *Journal of Pragmatics*, 44, 169-190. DOI:10.1016/j.pragma.2011.06.011.
- Sweetser, E. (1990). *From etymology to pragmatics. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Talmy, L. (1988). Force Dynamics in Language and Cognition. *Cognitive Science*, 12, 49-100.
- Uslu, Z. (2001). Türkçe'de Neden Bildirme İşlevi: 'için' ilgeci ve '-dAn' eki. Ö. Demircan & A. Erözden (haz.) *15. Dilbilim Kurultayı: Bildiriler*. (ss. 123-129). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Vakfı Yay.
- Yalçın, G., Demircan, M., Ulupınar, Y. & Bulut, E. (2005). *Klimatoloji I*. Ankara: DMİGM Yay.